

УДК 378:37.011

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-59-63>

ОЛЕНА КРАВЕЦЬ

<https://orcid.org/0000-0002-2762-9787>

elenakrawets@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови з методиками
викладання в дошкільній та початковій освіті
Навчально-наукового інституту педагогіки
Житомирського державного університету імені
Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир

АЛЛА ПРИЙМАК

<https://orcid.org/0000-0001-9113-9515>

filolog.zt@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янських і германських мов
Навчально-наукового інституту філології та
журналістики
Житомирського державного університету імені
Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Статтю присвячено темі формування в Новій українській школі професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Основною ідеєю пошуку є аналіз наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, що аналізують концептуальні аспекти професійної підготовки майбутніх педагогів: теоретичні та методичні основи професійної освіти вчителів Нової української школи, особливостей їхньої фахової підготовки та формування іншомовної компетентності. Професійну компетентність майбутніх учителів Нової української школи визначено як інтегративну ціннісну й особистісно-професійну рису, що базується на спеціальних знаннях і вміннях, відповідальному ставленні до професійної комунікативної діяльності, усвідомленні її мотивів. Вона забезпечує здатність особистості до здійснення адекватної іншомовної, міжмовної, міжкультурної комунікації в різних формах.

Ключові слова: комунікація, іншомовна комунікація, компетентнісний підхід, професійна діяльність.

OLENA KRAVETS

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
associate professor of the English language department
with teaching methods in preschool and primary
education of the Educational and Scientific Institute of
Pedagogy Zhytomyr Ivan Franko State University
St. Velika Berdychivska, 40, Zhytomyr

ALLA PRYIMAK

candidate of philological sciences, associate professor,
Associate Professor of the Department of Slavic and
Germanic Languages
Educational and Scientific Institute of Philology and
Journalism Zhytomyr Ivan Franko State University
St. Velika Berdychivska, 40, Zhytomyr

PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FOREIGN LANGUAGE TEACHER OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

The article is devoted to the topic of school professional competence formation in future foreign language teachers, who in short period of time will come to work with children in the New Ukrainian School. The main idea of the research is to analyze the modern scientific concepts conceptual aspects of future training teachers made by domestic and foreign scientists. Theoretical and methodological foundations of professional education of New Ukrainian School teachers, the features of their professional training and formation of foreign language competence are presented by the authors of this article too. Professional competence future teachers of the New Ukrainian School is defined as an integrative value and personal-professional trait based on special knowledge and skills, the teacher's responsible attitude to professional communication activity, his\her awareness of its motives. It provides the ability of the individual to the implementation of adequate foreign language, intercultural communication in various forms. The basic components of the structure of this phenomenon are as: motivational (value and professionally important personal qualities); language (a set of formed foreign language knowledge as a means of activating consciousness and verbal expression of thought and speech in a foreign language); speech (formation of foreign language skills - cognitive actions aimed at solving communicative tasks that require deep knowledge foreign language). The integration of multi-subject knowledge in primary general education is especially relevant, since younger schoolchildren do not have a fragmented perception of the objects of the surrounding world, but a holistic one.

Integration as a phenomenon of fundamental sciences is the opposite of differentiation. Differentiation is the separation, dismemberment of something into separate separate objects, and integration is the unification of something into a single whole. In Ukraine, in the draft of the New State Standard of Primary Education, developed in accordance with the Law of Ukraine «On Education», the Law of Ukraine «On General Secondary Education», it is emphasized that on the basis of the basic curriculum it is possible to carry out full or partial integration of various educational fields, which should be reflected in the educational program and curriculum of the general primary education institution. The content of primary education is developed on the basis of a competence approach: not knowledge for the sake of knowledge, but the ability to apply it in real life. Competences are also an integrated result of the educational activity of students and they are formed primarily on the basis of mastering the integral content of primary education.

Key words: communication, foreign language communication, competent approach, professional activity.

Питання професійної компетентності дослідники розглядають як важливе й актуальне серед інших проблем сучасної вищої освіти, що знайшло своє відображення в нормативно-правових документах, зокрема: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті; Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки; Концепції гуманітарної освіти в Україні; законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту» тощо.

Максимальний розвиток умінь з іншомовної комунікації є провідним і перспективним завданням, що стоїть перед викладачами іноземних мов вищої школи. Відомі українські науковці в галузі методики викладання іноземних мов (С. Ніколаєнко, Л. Калініна, Г. Селевко та інші) констатують неузгодженість між теоретичними знаннями студентів та застосуванням їх на практиці. Як засіб усунення цієї неузгодженості, вони пропонують компетентнісний підхід для набуття певних умінь і навичок, що дозволятимуть оптимізувати професійну діяльність. Використання саме такого підходу дає змогу сформувати в майбутніх фахівців необхідні професійні якості, оволодіти повним комплексом компетенцій, достатніх для здійснення професійної діяльності на високому рівні.

Мета статті – аналіз факторів формування професійної компетентності вчителя іноземної мови в Новій українській школі.

З метою теоретичного та методологічного аналізу окресленого питання варто звернутися до джерел формування ключових понять: *учитель, учитель закладів освіти, професія, професіоналізм*. У багатьох педагогічних словниках є визначення поняття *учитель*. Зокрема, в Українському педагогічному словнику С. Гончаренка таке тлумачення: «Учитель – це спеціаліст, який проводить навчальну й виховну роботу з учнями в загальноосвітніх школах різних типів» [3, с. 374]. Отже, це спеціаліст, що здійснює і навчальну, і виховну роботу з учнями. Його зусилля спрямовано на формування всебічно розвинених особистостей, підготовлених до життя в сучасних умовах. Закон України «Про загальну середню освіту» від 1999 року визначає вчителя як «особу з високими моральними якостями, яка має відповідну педагогічну освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює професійну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в навчальних закладах системи загальної середньої освіти» [5, с. 23].

З другої половини XX століття західні вчені неодноразово робили спроби поєднати й обґрунтувати певний набір критеріїв, що регламентують професійну діяльність будь-якої професії. Е. Хойлі запропонував найбільш вдалий варіант – так звану «ідеальну модель професії». Поняття «професія» автор пов'язує з видами діяльності, що репрезентують провідну соціальну функцію. Виконання цієї функції вимагає високого ступеня майстерності, яка виявляється і в типових, і в нестандартних ситуаціях. Крім знань, отриманих через досвід (так званих «рецептурних знань»), необхідні ще й певні систематичні знання, здобуття яких вимагає тривалого терміну навчання у вищому навчальному закладі. Під час навчання та професійної підготовки здійснюється інтеграція (соціалізація) у професійні цінності. Практичні рішення професіонала, що їх приймають в різних нестандартних ситуаціях, вимагають застосування набутих знань і умінь, свободи власних суджень і дій. Наведені ознаки не потрібно розглядати як еталон, проте, вони допомагають зрозуміти сутність руху за професіоналізацію вчительської праці за кордоном. Отже, однією з основних характеристик педагога визнано професіоналізм.

У науково-педагогічних пошуках українських дослідників виділено низку визначень професіоналізму. Серед них досить довго провідним було тлумачення професіоналізму: «достатній для творчого вирішення задач професійної діяльності рівень, розвиток професійної культури і самосвідомості особистості» [1, с. 64].

Ще в 1997 році Рада Європи визначила п'ять ключових компетентностей, якими повинен володіти освічений фахівець: соціально-політичні; полікультурні, що зумовлюють існування в сучасному суспільстві (толерантність, повага тощо); професійні та професійно-комунікативні; інформаційні, що забезпечують оперування новітніми технологіями; самоосвітні, які передбачають здатність та прагнення навчатися протягом життя.

Змінений перелік базових компетентностей було затверджено Європейською комісією в «Європейській довідковій системі» в 2005 році. У ньому названо такі ключові компетентності: здатність спілкування рідною та іноземною мовами; загальнонаукові базові компетентності; математична та цифрова компетентності; соціальні та міжкультурні компетентності; громадянська компетентність; загальна культура та ін. [2].

Компетентнісний підхід у сучасній вищій освіті підтримано європейською програмою «Освіта й підготовка в Європі: різні системи – спільна мета» (2010 р.), де також наведено перелік ключових компетентностей сучасного фахівця, як от: загальна грамотність (читання, говоріння, письмо); найважливіші соціальні навички, загальна культура та розвинутий інтелект; навички з іноземних мов, природничих наук, математики; уміння оперувати інформаційно-комунікаційними технологіями тощо [4].

Загалом досвід європейських країн, які в своєму освітньому процесі реалізують саме компетентнісний підхід, дає можливість виділити надпредметні та міжпредметні компетентності на

різних рівнях. Серед них мають місце базові компетентності як основа освітнього процесу; загально-предметні як результат вивчення певного предмета; спеціально-предметні як підсумок вивчення предмета протягом певного часу або ступеня навчання [6; 7].

Європейський фонд освіти створив «Глосарій термінів ринку праці, розробки освітніх програм і навчальних планів». У ньому вказані компетенції, що ґрунтуються на певних рисах особистості; компетенції, що спираються на виконання завдань і певної діяльності; компетенції, які базуються на виконанні виробничої діяльності; компетенції, що засновані на регулюванні результатів діяльності.

Відповідно до міжнародного проекту «TUNING» компетенції, яких набувають майбутні фахівці під час навчання в університеті, класифікуються на: предметно-спеціалізовані, що належать до фахової сфери, та універсальні, не пов'язані з вирішенням професійних завдань, але які впливають на успішність професійної діяльності.

Відомо, що компетенції є невід'ємними складовими елементами компетентності. Вони розподіляються на: позитивну мотивацію до виявлення компетентності; ціннісно-сміслові уявлення про зміст та результати діяльності; знання як основа вибору певної діяльності; уміння та досвід успішного виконання необхідних дій на основі наявних знань.

Зрозуміло, що реалізуються компетенції при виконанні певної діяльності, тому до їхньої структури слід додати також емоційно-вольову та мотиваційну сфери. Отже, поняття «компетентність» та «компетенція» – базові при здійсненні компетентнісного підходу в системі освіти в цілому та в Новій українській школі, зокрема, що безпосередньо відбивається в подальшій професійній діяльності майбутніх фахівців [8].

Науково-теоретичного обґрунтування та конкретизації специфіки професійної діяльності майбутніх учителів Нової української школи набуло також поняття «професійна компетентність» у науково-методичних та психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних та закордонних учених.

На думку М. Фіцули, професійну компетентність сучасного фахівця визначають власний досвід та сфера його морально-естетичних цінностей, певні мотиви діяльності, гармонія з навколишнім світом, ефективна комунікація, постійний самоаналіз та саморозвиток, креативність. Автор визначає професійну компетентність як спроможність фахівця опановувати нові знання, якісно виконувати професійні завдання в різних умовах, легко адаптуватися в екстремальних ситуаціях тощо.

Л. Мітіна визначає професійну компетентність як синтез комунікативної та культурної складових, адекватних до соціальної поведінки сучасного фахівця НУШ.

О. Губарева тлумачить професійну компетентність як сукупність професійних знань та вмінь, спрямованих на організацію освітніх процесів, які забезпечуються, а також й за допомогою використання нових інформаційних технологій.

В. Кричевський вважає професійну компетентність сукупністю певних ознак, серед яких найважливішими виділяє наявність знань, набір необхідних операційних умінь, володіння алгоритмами вирішення професійних завдань.

Ю. Федоренко додає до цих ознак ще й особистісні вміння й навички, що забезпечують якісне виконання професійної діяльності.

Підсумовуючи погляди дослідників, слідом за С. Самойленко, зазначимо, що професійна компетентність – це комплексна характеристика фахівця, що реалізується в тій чи іншій професійній діяльності, має гарні інтелектуальні й методичні здібності, досвід, знання, уміння й навички, певну мотивацію.

Отже, професійною компетентністю майбутнього вчителя НУШ вважатимемо комплексну систему знань, умінь і навичок, здатність володіти ними й застосовувати при виконанні певних професійних функцій, а також низку професійно значимих якостей особистості вчителя/викладача іноземних мов. Таким чином, процес формування професійної компетентності майбутніх учителів НУШ слід розглядати в тісному зв'язку з його професійною діяльністю, оскільки специфіка діяльності віддзеркалюється на навчальний процес.

Зважаючи на нормативні документи та дослідження науковців, окремої ваги набуває комунікативна складова професійної компетентності вчителя іноземної мови, оскільки відповідно до вимог професійних стандартів випусник педагогічного профілю повинен володіти й оперувати необхідними комунікативними прийомами, серед яких: уміння застосовувати різні засоби комунікації, використання нестандартних мовних/мовленнєвих форм у вирішенні проблемних ситуацій тощо.

Специфіка професійної діяльності майбутнього вчителя/викладача іноземних мов передбачає постійне вдосконалення його іншомовної комунікативної компетентності – явища складного та багатоаспектного. Особливої уваги набувають також питання щодо створення сприятливих умов задля формування у майбутніх фахівців зазначеної компетентності.

Комунікативна компетентність з іноземної мови є складовою структури професійної компетентності та визначає якість професійної діяльності майбутнього вчителя. За визначенням Р. Калабреса і В. Дауса, під іншомовною компетентністю слід розуміти здатність до спілкування іноземною мовою в різних ситуаціях, спроможність грамотно висловлювати думки, дотримуватися

мовних норм, обирати правильну комунікативну поведінку [2]. Відповідно до Наказів Міністерства освіти і науки України та Рекомендацій з мовної освіти, перед закладами вищої освіти поставлено завдання щодо підготовки високо кваліфікованих фахівців, які б володіли іноземною мовою на належному рівні, необхідною фаховою термінологією, були здатними вести спілкування відповідно до цілей, сфер, ситуацій в умовах міжкультурного спілкування, володіли би вербальними й невербальними засобами іноземної мови, оперували мовою на варіативно-адаптивному рівні відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації та залежно від психологічних факторів процесу спілкування.

Іншомовна комунікативна компетентність розвивається через знайомство студентів із фаховими текстами, спілкування з носіями іноземної мови, ознайомлення з новітніми науковими досягненнями в конкретній галузі науки країни, мова якої вивчається, розширення загальної ерудиції тощо. Показником сформованості іншомовної компетентності може виступати мовна особистість, що має такі риси, як: креативність, нестандартність, самостійність, здатність вибудовувати взаємодію й взаєморозуміння з різними комунікантами, участь у сучасних світових процесах, спрямованих на розвиток людства й цивілізації, удосконалення суспільства.

Отже, іншомовна компетентність – це синтез знань, умінь, навичок, власного досвіду, креативності, миттєвої реакції, емоційності тощо, що дасть змогу майбутньому фахівцеві здійснювати ефективну міжмовну й міжкультурну комунікацію.

Проаналізувавши погляди науковців, які досліджували іншомовну компетентність майбутніх учителів НУШ, ми розглядаємо її як інтегративний ціннісний та особистісно-професійний феномен, що ґрунтується на глибоких знаннях з іноземної мови та методики її викладання, практичних умінь і навичках, майстерності вести іншомовну комунікацію з різних тем, відповідальному ставленні до майбутньої професійної діяльності тощо.

Артьомова М.Г. та Бедь В.В. вважають, що специфіка майбутньої професійної діяльності учителя іноземної мови, його іншомовна комунікативна компетентність формуються при набутті глибоких професійних знань, оволодінні понятійно-категоріальним та термінологічним апаратом педагогічної галузі; вільному володінні іноземною мовою; грамотному використанні мовних жанрів і стилів відповідно до мети та ситуації спілкування; знанні іншомовної культури, норм етикету, мовних засобів їх вираження; умінні працювати з різноманітними текстами; умінні знаходити, аналізувати, узагальнювати та використовувати інформацію з професійної тематики; володінні технікою іншомовного інтерактивного спілкування; оцінці комунікативної ситуації й прийнятті професійного рішення; плануванні комунікативних дій тощо.

Висновки. Загалом на сучасному етапі розвитку науки іншомовна компетентність розглядається як невід’ємна складова фахової підготовки, що забезпечує майбутньому фахівцеві можливість удосконалювати свої вміння в читанні, аудіюванні, письмі й говорінні; навички роботи з текстами різних типів і жанрів; аналіз та систематизацію наукової, культурологічної, лінгвокраїнознавчої та іншої інформації; уміння формулювати власні думки та їх обґрунтування й пояснення, а також розуміння та відтворення їх в проблемних комунікативних ситуаціях тощо.

Література

1. Антонова О. Є. Методичні рекомендації до застосування технології формування у майбутніх учителів базових знань з курсу «Педагогіка». Житомир : ЖДПУ ім. І. Франка, 2000. 100 с.
2. Артьомова М. Г., Бедь В. В. Компетентнісний підхід в системі вищої освіти як пріоритет її модернізації у вищому навчальному закладі. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/691> (дата звернення: 14.01.2023)
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 421 с.
4. Гура О.І. Загальнонаукові підходи до визначення сутності професійної компетентності педагога. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Київ – Запоріжжя, 2017. Вип. 35. С. 7-14.
5. Загальноєвропейський проєкт TUNING. URL : <http://www.let.rug.nl/TuningProject/index.htm> (дата звернення 13.10.2019)
6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення : 01.01.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 14.01.2023)
7. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 01.01.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 14.01.2023)
8. Засекіна Т.М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 400 с.

References

1. Antonova O. Ye. Metodichni rekomendatsii do zastosuvannia tekhnolohii formuvannia u maibutnikh uchyteliv bazovykh znan z kursu «Pedahohika» [Methodical Recommendations for the Application of the

- Technology of Formation of Basic Knowledge in the course "Pedagogy" in future teachers]. Zhytomyr : ZhDPU im. I. Franka, 2000. 100 s.
2. Artomova M. H., Bed V. V. Kompetentnisnyi pidkhid v systemi vyshchoi osvity yak priorytet yii modernizatsii u vyshchomu navchalnomu zakladi [Competency Approach in the System of Higher Education as a Priority of its Modernization in a Higher Educational Institution]. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/691> (data zvernennia: 14.01.2023)
 3. Honcharenko S. Ukrainskyi Pedahohichnyi Slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv : Lybid, 1997. 421 s.
 4. Hura O. I. Zahalnonaukovi pidkhody do vyznachennia sutnosti profesiinoi kompetentnosti pedahoha. Pedahohika i psykhohiia formuvannia tvorchoi osobystosti: problemy i poshuky [General Scientific Approaches to Determining the Essence of a Teacher's Professional Competence. Pedagogy and Psychology of Creative Personality Formation: Problems and Searches]. Kyiv – Zaporizhzhia, 2017. Vyp. 35. S. 7-14.
 5. Zahalnoevropeyskyi proekt TUNING [Pan-European project TUNING]. URL : <http://www.let.rug.nl/TuningProject/index.htm> (data zvernennia 13.10.2019)
 6. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017]. Data onovlennia : 01.01.2023. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (data zvernennia: 14.01.2023)
 7. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII. Data onovlennia : 01.01.2023 [On Higher Education: Law of Ukraine dated July 1, 2014. No. 1556-VII]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 14.01.2023)
 8. Zasiiekina T. M. Intehratsiia v shkilnii pryrodnykh osviti: teoriia i praktyka : monohrafiia [Integration in School Science Education: Theory and Practice]. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2020. 400 s.

УДК 378.14. 81

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-63-68>

НАДІЯ КОМАРІВСЬКА

<https://orcid.org/0000-0002-9538-4048>
n.komarivska@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ЛЮДМИЛА ЛЮБЧАК

<https://orcid.org/0000-0002-2330-2998>
liavin@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ЛЮДМИЛА ДАБІЖА

<https://orcid.org/0000-0001-8084-3793>
gurenko_l_p@ukr.net

старший викладач,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ І СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтовано важливість формування основ культури мовлення і спілкування в майбутніх учителів початкових класів на етапі вузівської підготовки. Розглянуто зміст, основні компоненти та визначено основні шляхи підготовки студентів в оволодінні навичками культури мовлення та спілкування. Автори розглянули культуру мовлення і спілкування як важливий вид культури, що стосується переважно міжособистісних відносин та риторичної культури. Обґрунтовано, що формуванню професійно необхідних знань, умінь і навичок, підвищенню культури фахового мовлення майбутнього вчителя сприяє поєднання функціонального, комунікативного, а також культурологічного й особистісного підходів до вивчення мовних явищ. Доведено, що реалізацію необхідно здійснювати під час практичної діяльності студентів на лекціях, практичних та лабораторних заняттях, у процесі самостійної та навчально-дослідної роботи, під час педагогічної практики.

Ключові слова: культура спілкування, культура мовлення, підготовка студентів, початкова школа, педагогічне спілкування.